

Maaseutututkimus ja maaseudun kehittämisstrategiat

MARKKU TYKKYLÄINEN

Maantieteen ja aluesuunnittelun laitos, Joensuun yliopisto

Tykkyläinen, Markku (1991). Maaseutututkimus ja maaseudun kehittämisstrategiat (Rural studies and rural development strategies). Terra 103: 3, pp. 200–208.

The development strategy of active adaptation for rural areas is outlined. The basic idea is to guide the rural economic system according to signals provided by market forces and to promote the adjustment process by infrastructural investments. The role of rural studies is analysed in this context, and themes dealing with new economic activities and restructuring of the rural economic system are considered particularly important. This conclusion agrees with the results of interviews with experts at 11 research institutes concerning the ranking of themes within rural studies.

The experts interviewed considered the most important themes to be research into business opportunities and prospects and development strategies in rural areas. Modern economic themes related to competitiveness and the restructuring of rural economies outweighed themes related to such popular subjects as distance work, organic farming, telecommunications and commuting. The least important themes were related to administrative questions.

The substantial tradition attached to research into agriculture and forestry is lacking in other fields of rural studies, and thus research in different branches of science directed towards new and future aspects of the laws of interaction within the rural economic system should be promoted in order to support the adaptation of rural economies to changing conditions. Experiences with such research in Finland and with rural economic development shows these tasks to be of importance in science policy and the development of academic institutions.

Markku Tykkyläinen, Department of Geography and Regional Planning, University of Joensuu, PL 111, SF-80101 Joensuu, Finland.

Tässä esityksessä pohditaan maaseutututkimuksen sisältöä ja sen suhdetta maaseudun kehittämiseen. Tarkastelua kohdennetaan siten, että maaseutututkimusta käsitellään yhteiskunnallistaloudellisten toimintojen tutkimuksena ja suhteessa näiden toimintojen kehitykseen ja kehittämiseen. Edellisen määrittelyn perusteella on vaikea rajata mitään maaseutututkimuksen, esimerkiksi maaseutumaantieteen tutkimuksen (vrt. Paasi 1987), alaa suoralta kädeltä tarkastelun ulkopuolelle. Rajauskeskustelu ei liene tarpeellakaan, jos pidetään mielessä, että edellä esitetty taloudellinen virite on tarkastelussa mukana.

Maaseutututkimuksen problematiikkaa tarkastellaan yhtäaikaaisesti kolmesta näkökulmasta. Ensimmäinen on tieteellisen tiedon tuottamisen näkökulma. Toinen on tiedon sovellettavuuden vaatimus ja tutkimustiedon tuottaminen tästä näkökulmasta. Kolmanneksi tarkastellaan kehittämisstrategioita. Pyrkimyksenä on ottaa huomioon nämä näkökulmat ja arvioida tutkimuksen mahdollisuuksia ja roolia maaseudun kehittä-

tämisessä sekä kehittämisstrategioiden toteuttamiseen liittyvänä toimintana.

Mikä maaseutu, mitä on maaseutututkimus?

Hahmotetaan ensin maaseutua toiminnallisena järjestelmänä. Yhteiskunnallisesta ja taloudellisesta näkökulmasta maaseutu on toiminnallinen ja dynaaminen sekä avoin, ympäristönsä kanssa vuorovaikutteinen, systeemi. Maaseutu ja sen tuotantojärjestelmät muuttuvat julkisen sektorin säätelemänä. Muutos on ollut nopeaa ja maaseudun taloudellisia toimintoja uusitaan jatkuvasti. Vanhat tuotantojärjestelmät korvataan uusilla ja aikaisempaa tehokkaammilla järjestelmillä. Maaseutu integroituu toiminnallisesti yhä voimakkaammin muuhun yhteiskuntaan, ja keskusten ja haja-asutusalueiden vuorovaikutus on kasvava; esimerkiksi pendelöinti kasvaa ja huomattava osa haja-asutusalueella asuvan väestön tu-

loista saadaan palkkatuloina alkutuotannon ulkopuolisista ammateista ja usein keskuksista. Metsänomistajat ovat yhä enenevässä määrin kaupunkilaisia. Maaseudun tuotantojärjestelmä on teollisen järjestelmän osa ja tulevaisuudessa vuorovaikutuskytkennät ylittävät yhä useammin kansalliset rajat. Tämä dynamiikka ja vuorovaikutus tulee ottaa huomioon maaseutua ja maaseutututkimuksen rajoja hahmotettaessa.

Maaseutua osana aluejärjestelmää on määritelty monella tavalla. Se on määritelty elinkeinon mukaan (Kettunen 1989) tai taajaman ulkopuoliseksi alueeksi. Maaseudun kehittämistoimikunta määritteli maaseudun siten, että siihen kuuluvat haja-asutusalueet ja pienet alle 500 asukkaan taajamat (Komiteanmietintö 1983). Sillon kun tarkastelun kohteena ovat taloudelliset toiminnot maaseudulla, olen valmis laajentamaan maaseudun käsitettä; maaseutuun kuuluisivat haja-asutusalueiden ohella pienet kaupungit. Maaseutukaupunkien määrittelyä voi tietysti tarkoin tutkia, mutta jonkinlaisena karkeana rajauksena voi olla se, että laajimmillaan maaseutu voisi sulkea sisäänsä sellaiset taajama- ja työssäkäyntialueet, joiden asukasmäärä on alle 50 000. Kriteerinä käytetty väestömäärä perustuu mm. siihen, että edellä mainittua lukua on yleensä käytetty metropolialueiden väestömäärän alarajana. Perusteena tälle laajalle haja-asutetun maaseudun taajamat ja pienet kaupungit sisäänsä sulkevalle määritelmälle on se, että pienet kaupungit ja taajamat ovat Suomessa enemmän tai vähemmän riippuvaisia ympäröivästä maaseudusta ollen usein joko sen palvelukeskuksia tai raaka-aineiden jalostajia. Esimerkiksi Iisalmi, Lieksa, Seinäjoki jne. ovat tällaisia ympäristöään palvelevia yksiköitä. Vasta kovin suuri keskus alkaa saada suhteellisen riippumattoman statuksen ympäristöstään; Turku, Tampere, Vaasa, Pori jne. ovat keskuksia, joissa taloudellinen vuorovaikutus ympäristön kanssa ei ole yhtä voimakkaasti talouden perustana kuin monissa pienissä kaupungeissa ja taajamissa. Pienen kaupungin palvelutarjonta on myös vähemmän urbaania; puuttuu yliopisto, teatteri jne.

Jos tämä määritelmä hyväksytään, aluejärjestelmää on aikaisempaa helpompi tarkastella toiminnallisena kokonaisuutena: metsätaloutta ja jalostuskeskuksineen, maataloutta suhteessa elintarvikkeiden jalostuksen keskuksiin ja palvelukeskuksia suhteessa ympäristöön. Kaikki maaseutumaiset teollisuustaaajat tulevat tässä määritelmässä mukaan. Ulkopuolelle jäävät todella urbaanit keskuksat, joissa tuotanto on monipuolista ja joita on vaikea yhdistää maaseutuun ja 'maaseutumaiseen' elämäntapaan. Tämä maa-

seudun määrittely ei toki poissulje maaseudun pieniä kaupunkeja tai taajamia olemasta esimerkiksi kaupunkitutkimuksen kohteena.

Mitä sitten on maaseutututkimus tai maaseututiede? Tieteen rajat ovat aina enemmän tai vähemmän sopimuksenvaraisia, mikä tietysti antaa väljyyttä, historiallisuutta ja dynamiikkaa määrittelylle. Maaseutututkimuksella on usein ollut lähtökohdana maaseudun ongelmat. Näin suppeasti maaseutututkimusta ei kuitenkaan tarvitse määritellä. Maaseutututkimus on maaseudun talouden; kulttuurin, sosiaalisten suhteiden ja ympäristön tutkimusta. Tutkimus voi olla lähtökohdiltaan esimerkiksi luonnontieteellistä tai yhteiskuntatieteellistä, ja usein monitieteellistä otetta on pidetty hyvin hedelmällisenä (esim. Maaseutuelinkeinon tutkimusohjelma 1991). Tiedettä, vaikkapa maaseutumiantiedettä, se on, jos tutkimus on tehty tieteellisin kriteerein ja saatu tieto muodostaa teoriaa. Omaksi tieteenalaksi maaseutututkimusta ei Suomessa voida sanoa, sillä tieteenalan statuksen luova korkein opetus puuttuu. Suomalainen maaseutututkimus on ollut usein soveltavaa tutkimusta, selvityksiä ja tilaustutkimusta. Selvimmin tämän soveltavan linjan ovat valinneet monet äskettäin toimintansa aloittaneet tutkimuslaitokset; olemassaolon oikeutusta on haettu pyrkimällä suoraan osoittamaan tutkimuksen hyödyllisyys ja sen käytännönläheisyys. Jo vakiintuneen aseman yliopistossa saavuttanut maaseudun olojen tutkimus ei ole juurikaan muuttanut suuntaansa. Vakiintuneet instituutiot pysyvät. Se, että uusia tutkimuslaitoksia perustetaan, on kuitenkin selvä osoitus, että uusiakin tutkimusorientaatioita tarvitaan.

Maaseudun kehittämisstrategian lähtökohdat

Pelkistetyksi sanottuna suomalainen maaseutu, erityisesti sen haja-asutusalueet, on kehittämisstrategioiden tulos, sillä maaseudun kehitys on ollut ja on edelleenkin sopimuksin ja politiikkatoimin ohjattua (Tykkyläinen ja Kavilo 1991). Konkretisoidaan tätä strategiaväitettä. Itsenäisyyden aikainen maaseudun kehitys aina 1990-luvulle saakka voidaan jakaa kolmeen vaiheeseen (Tykkyläinen 1990). Ensimmäisen maailmansodan jälkeen elintarvikeomavaraisuuden nimissä sekä sosiaalisten ongelmien ratkaisemiseksi maaseutua muutettiin ratkaisevasti: torppareista ja tilattomasta väestöstä tehtiin talonpoikia. Toisen maailmansodan jälkeen asutettiin siirtoväkeä, sotilaita ja eräitä muita väestöryhmiä. Konseptio oli sama. Jakso päättyi 1960-luvulla.

Maaseudun ekspansio pysähtyi 1960-luvulla, kun maatalouspolitiikassa asuttamistavoitteet korvattiin tilakohtaisen tuottavuuden nostamispyrkimyksillä. Tulokakun jakajien lukumäärä väheni; väestöä muutti kaupunkeihin ja Ruotsiin. Kehitysaluepolitiikka ja erityisesti julkisen sektorin laajentaminen toivat tuhansia työpaikkoja kirkonkyliin ja taajamiin. Haja-asutusalueilla tämän kehitysvaiheen nettovaikutukset väestökehitykseen olivat kuitenkin negatiiviset; väestö väheni ja ikääntyi. 1980-luvulla alkoi itsenäisen Suomen maaseudun kolmas kehitysvaihe. Tämä 'ruohonjuuriperiodi' alkoi, kun aluepolitiikassa siirryttiin maaseudun teollistamisen sijaan korostamaan omaehtoisuutta, tuettiin pienyritystoimintaa ja kylätoimintaa eli kukoistuskauttaan. Väestökato on maaseudulla jatkunut. Tämä kolmas periodi on selvästikin elämässä eräänlaista kypsyysvaihetta; uusia kehityksen malleja etsitään.

Mitä sitten pitäisi tehdä? Mikä olisi uusi kehittämisen strategia? Tarvitaanko sellaista? Mistä sellaisen voi etsiä? Ensinnäkin, taloudellista kehittämistä voidaan tehdä hyvin monella tavalla, ja julkisen intervention aste voi vaihdella. Talouden toiminnan ohjauksen näkökulmasta kehittämisstrategioiden ääripäinä ovat määrällinen ja laadullinen tuotannon säätely sekä toisaalta täydellinen puuttumattomuus markkinoiden toimintaan. Toiseksi, kehittämisstrategioiden lähtökohdiana on, että ne ovat reaktio yhteiskunnallisten tapahtumien luomista paineista, kuten asutustoiminta tai omavaraisuuden korostaminen ja Suomen talonpoikaistaminen aikanaan. Kolmanneksi, valinnat ja päätöksenteko edellyttävät tietämystä strategian toteuttamismahdollisuuksista. Vielä edellistä enemmän tietoinfrastruktuuria edellyttää se, että talouden kehitys perustuu tuotannollisiin ja yhteiskunnallisiin innovaatioihin, jotka ovat yhä enenevässä määrin kytkeytyneet tieteeseen ja tutkimukseen. Näin tutkimustieto on ehto uuden strategian toteutumiselle.

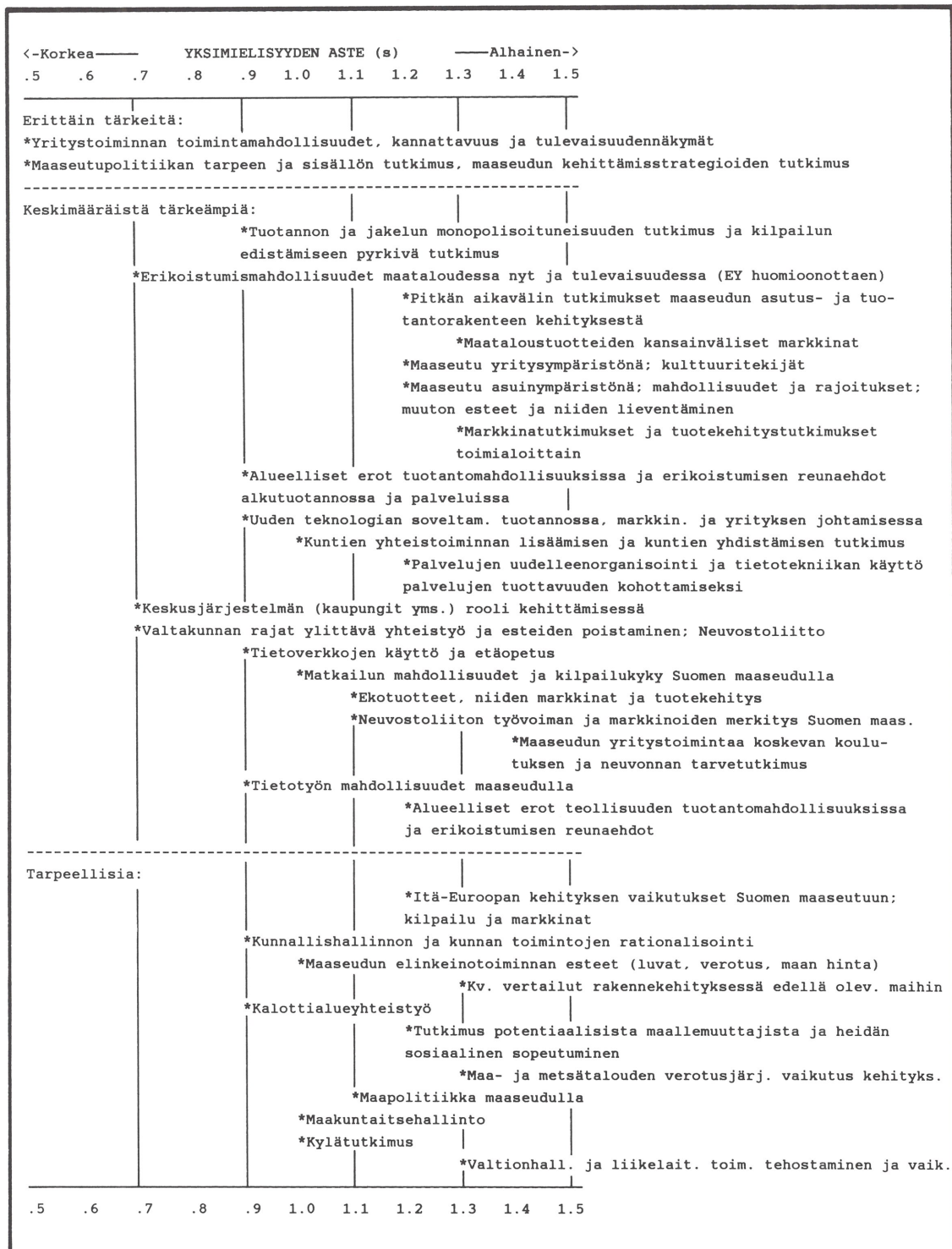
1980-luvun puolivälin jälkeen perustetut tutkimusyksiköt ovat eräs tämän uuden tiedon tarpeen ilmentymä. Vaikka kysymyksellä, minkälaista maaseutututkimusta tulisi harrastaa, ei saada vastausta siihen, minkälaista kehittämisstrategiaa maaseudulla tulisi toteuttaa, voidaan olla melko yksimielisiä siitä, että ilman tietoa ja tutkimuksellista apua kehittämistyötä on vaikea tehdä. Tutkimus on eräs strategian apuväline. Tällä ei tarkoiteta yksinomaan soveltavan tutkimuksen merkitystä, vaan myös sitä, että perustutkimuskin on tarpeen, jotta soveltavaa tutkimusta osattaisiin tehdä ja maaseudulla vallitsevat pe-

rusprosessit voitaisiin ymmärtää.

Minkälaista maaseutututkimuksen tulisi olla?

Tätä kysymystä maaseudun kehittäminen tavoitteenaan pohti vuoden 1990 aikana työryhmä, joka koostui 13 maaseutututkimuksen asiantuntijasta. Työryhmä teki tutkimusohjelmaa sisäasiainministeriön tilauksesta. Maaseutututkimusta katsottiin parhaaksi toteuttaa usean tieteenalan muodostamina tutkimuskokonaisuuksina, joissa otetaan huomioon kansainvälinen ja kansallinen kehitys, naisnäkökulma sekä elämäntapa- ja ympäristökysymykset. Työryhmässä päädyttiin kolmeen painosuuntaan, jotka ovat 1) uuden maaseudun elinkeinojen tutkimus, 2) julkisten toimintojen uudelleenjärjestämisen tutkimus ja 3) maaseutupolitiikan kehittämiseen ja arviointiin liittyvä tutkimus (Maaseutuelinkeinojen tutkimusohjelma 1991). Tematiikka on edellä mainitussa työryhmytyössä sidottu uuden maaseudun käsitteen alle, joka sisältää maaseudun toimintojen moninaisuutta korostavan vision maaseudun kehittämistä. Jotta strategiakeskustelulle saataisiin hieman edellistä väljempät, a priori määrittelemättömät, puitteet ja eri tutkimusteemojen merkitystä voitaisiin arvioida, käytetään seuraavassa lähtökohdiana kyselylomaketietoja, jotka olen tätä artikkelia varten analysoinut.

Maaseutututkimuksen sisältökysymyksiin haettiin vastausta Joensuussa keväällä 1991 järjestetyllä jatko-opintojen harjoituskurssilla. Opiskelijat haastattelivat tutkimuslaitosten esimiehiä ja tutkijoita ja antoivat samalla kysymyslomakkeen vastattavaksi. Kysymys kuului: »Seuraavassa on joitakin maaseutututkimuksen teemoja. Kuinka tärkeitä tutkimusaiheita ne mielestänne ovat?» Yhteensä vastattavana oli yli kolmekymmentä teemaa (kuva 1). Teeman tärkeyden vastaaja sai arvioida seuraavin arvolausein: 1 = erittäin tärkeä, 2 = keskimääräistä tärkeämpi, 3 = tarpeellinen, 4 = vähemmän tarpeellinen, 5 = tarpeeton. Teemat valittiin intuitiivisesti niistä teemoista, joita oli tullut esiin edellä mainitussa työryhmässä. Sen lisäksi otettiin joitakin aivan uusia teemoja sekä muutamia »vanhoja» maaseutututkimuksen teemoja. Soveltavia luonnontieteellisiä teemoja ei mainittu erikseen, vaan niiden katsottiin kuuluvan tuotekehitykseen ja tuotannolliseen erikoistumiseen. Edelleen, esimerkiksi perinnetutkimuksen tematiikkaa ei tuotu esille. Näin kysely on kohdennettu ensisijaisesti maaseudun kehittämisen teemoihin, jot-

Kuva 1. Maaseutututkimuksen (kehittämistutkimus) tutkimusteemat tärkeysjärjestyksessä yhdentoista maaseutututkimusta harjoittavan laitoksen edustajan vastausten mukaan.

Fig. 1. Rank order of the research themes in rural development studies, as evaluated by 11 representatives of rural research institutes.

ka on määritelty varsin yleisellä tasolla.

Vastauksia saatiin yhteensä 11 tutkimusyksiköstä. Vastaajina olivat Pohjois-Suomen tutkimuslaitoksen kolme yksikköä, joista Oulun yksiköstä lomakkeen sijasta saatiin kirje, Chydenius-instituutti, Ylä-Savon instituutti, Helsingin yliopiston Seinäjoen ja Mikkelin yksiköt, Maaseudun taloudellinen tutkimuslaitos Helsingistä ja Maatalouden tutkimuskeskus Jokioisista. Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskuksen kolme vastausta yhdistettiin yhdeksi keskimääräisvastaukseksi ja Joensuun yliopiston Maaseutuinstituutti antoi myös vastauksen. Näin vastaukset kattoivat hyvin koko maan ja eri tyyppiset maaseudun tutkimuslaitokset. Vastaukset poikkesivat melko vähän toisistaan; jonkin verran eroihin ehkä vaikutti vastaajan oma koulustausta.

Teemat on asetettu tärkeysjärjestykseen vastausten perusteella, ja vastaajien yksimielisyyttä on mitattu keskihajonnalla (kuva 1). Kaksi teemaa erottuu selvästi yli muiden: 1) yritystoiminnan toimintamahdollisuudet, kannattavuus ja tulevaisuudennäkymät maaseudulla perinteisen maatalouden ulkopuolisilla tuotannonaloilla ja 2) maaseutupolitiikan tarpeen ja sisällön tutkimus mukaanlukien maaseudun kehittämisstrategioiden tutkimus. Näiden teemojen tärkeydestä ollaan hyvin yksimielisiä, ja niiden esiinnoitu osoittaa, että taloudellisen kehityksen teemat koetaan edelleenkin keskeisiksi. Pienyritystoimintaa koskevaa erityistä teemaa ei ollut, ja sellaiset usein arkipäivän keskusteluissa 'small is beautiful' -otsakkeeseen yhdistetyt teemat kuten tietotyö tai ekotuotteet eivät saaneet kovin korkeaa sijoitusta; tämänlaisen pienyrittämisen tutkimus pärjäsi hyvin muttei ylivoimaisesti.

Kolmanneksi ja neljänneksi tärkeimmäksi teemaksi tulevat taloudelliset teemat: tuotannon ja jakelun monopolisoituneisuuden tutkimus ja kilpailun edistäminen sekä erikoistumismahdollisuudet maataloudessa nyt ja tulevaisuudessa (EY huomioonottaen). Teemat ovat selvästi 'euromaataloudellisia'; teemojen saama korkea arvostus voidaan tulkita myös siten, että Suomessa olisi pikaisesti päästävä samaan tehokkuuteen ja kilpailuasetelmaan muun Euroopan kanssa ja samalla meidän olisi löydettävä erikoistumalla oma asemamme maailmanmarkkinoilla myös maaseudun osalta. Pitkän aikavälin rakennevertailu ja maataloustuotteiden kansainväliset markkinat sijoittuvat seuraaviksi teemaluettelossa.

Hallinnollinen tematiikka koettiin vähiten tärkeäksi (kuva 1). Poikkeuksena on kuitenkin kuntien yhteistoiminnan ja yhdistämisen tutkimus. Valtion hallinnon tehostamisen tutkimus saa

kaikkein alhaisimman sijaluvun eikä, yllättävää kyllä, sen paremmin maapolitiikan kuin verotuksenkaan tutkimusta näytetä koettavan kovinkaan tarpeelliseksi. Kylätutkimus ei innosta eikä uudeksi teemaksi muotoiltu maakuntaitsehallinto. Jo aikaisemmin mainitut tietotyön ja ekotuotannon teemat koetaan kohtalaisen tärkeiksi, ja uusien maallemuuttajien tutkimus sijoittuu listan loppupuolelle. Maaseutu asuinympäristönä koetaan kuitenkin erääksi kehittämisen mahdollisuudeksi, ja se on keskimääräistä tärkeämpi tutkimuksen kohde. Yleisesti ottaen taloudellinen toiminta ja sen mahdollisuudet koetaan tärkeäksi maaseutututkimuksen tematiikaksi.

Tulos kertoo, minkälaista tietämystä tulisi kartuttaa ja mitkä asiat koetaan keskeisiksi maaseutututkimuksessa. Kuvan 1 teemojen mukaista tutkimusta voidaan toteuttaa sekä perustutkimuksen että soveltavan tutkimuksen tasolla. Kun soveltavan tutkimuksen ehtona on lähes poikkeuksetta laadukas perustutkimus ja sen tuloksia välittävät instituutiot, on tarpeen kehittää myös yliopistollista opetusta ja tutkimusta huomioon ottaen edellä esitetty tematiikka ja sen saamat painotukset.

Uusi strategia — mitä se voisi olla?

Suomessa on 1990-luvulla tultu vaiheeseen, jossa perinteinen maaseutu on muuttumassa aikaisempaan verraten suurin yksiköin ja koneellisesti hoidetuksi raaka-ainelähteeksi. Maatalouden nopea rationalisointi on kasvattanut tilakohdasta peltopinta-alaa edelleen 1980-luvulla hyvin nopeasti ja maaseutu on autioitunut erityisesti syrjäalueilla. Tämäkin on ollut vallitsevan maaseudun kehittämisstrategian, tai pikemminkin talouden eri sektoreilla omaksuttujen osastrategioiden, tulos. Maaseutua on kehitetty 1960-luvulta lähtien erityisesti parantamalla yksittäisen tilan tuottavuutta ja 1980-luvulta alkaen myös pienyritystoimintaa edistämällä. Pendelöinti keskustien läheisyydessä on merkittävää. Kokonaisuutena vuorovaikutus muuhun talouteen on leimallista: maaseudun tuotantojärjestelmä on entistä kiinteämmin osa muun talouden tuotanto- ja palvelujärjestelmää.

Tämä tilanne on synnyttänyt lukuisia pohdintoja siitä, mihin suuntaan maaseudun kehitystä olisi ohjattava ja millä keinoin. Maatalouden rationalisointi on maaseudulla jatkunut. Sen vaikutukset ovat olleet hyvin merkittävät ja ovat sitä jatkossakin (Hemilä 1987; Kettunen 1990). Muita 1980-luvun teemoja ovat olleet perinteisen maa- ja metsätalouden ulkopuolisen yritystoiminnan

kehittäminen maaseudulla (Naukkarinen 1990), kylätoiminta ja sen avulla tapahtuva kehittäminen (Hautamäki 1989; Tykkyläinen 1987a), pienyritystoiminta (Tykkyläinen 1987b), keskusten kehittäminen (Jussila 1990), 'saattohoitostrategia' (Rannikko 1988) sekä aktivointitutkimukset (Kainuun seutukaavaliitto 1986; Ryhänen ja Tykkyläinen 1989). Tietotekniikkaa on myös korostettu eräänä maaseudun kehittämisen perustana (Tietotekniikan ... 1989). Kun varsinaisiin tuotannon tekijöihin ja infrastruktuurikysymyksiin ei ole voitu laajamittaisesti puuttua, on korostettu koulutuksen merkitystä; uudelleen koulutusta ja yrittäjäkoulutusta on annettu huomattavassa määrin ja neuvontaa on pyritty järjestämään. Tätä asetelmaa on kehitetty eteenpäin omaehtoisesta kehityksen strategiassa. Siinä on painotettu paikallisten toimintamahdollisuuksien käyttöä yleisen talouskehityksen puitteissa (Saarelainen 1989).

Toimialoittaisista strategioista mainittakoon hajautettu elintarviketuotanto (Katajamäki 1989) ja erikoistuminen metsätalouteen (Toropainen 1990). Nykyistä ekstensiivisemmän maankäytön sisältävää ja ekologiset seikat huomioon ottavaa maankäyttöpolitiikkaa on myös suositeltu toteutettavaksi (Selby 1990). Tällä viimeksi mainitulla strategialla on myös vaikutuksia perinteisen alkutuotannon ulkopuoliseen sektoriin, esim. maimanhoitoon ja matkailuun.

Strategiat ovat painottaneet varsin eri asioita — ja useimmissa tapauksissa lähtökohtana on ollut voimakas maaseudun kehittämisen ohjauspyrkimys. Strategioita on pyritty myös toteuttamaan enemmän tai vähemmän laajasti erilaisina kokeiluina. Mahdollisuuksia on löydetty, mutta kehityksen valtavirtaa näyttää olevan hyvin vaikea kääntää nimenomaisesti joillakin yksittäisillä metodeilla. Voidaan myös epäillä, onko olennaiset kehitykseen vaikuttavat tekijät ja niiden mittasuhteet kyetty riittävässä määrin hahmottamaan. Ruraalin ympäristön attraktiivisuus saattaa olla joissakin tapauksissa sellainen, ettei sitä mittavinkaan tukitoimin pystytä saamaan kilpailukyiseksi esim. tavanomaisen vapaasti sijoittuvan teollisuuden osalta (vrt. Johansen *et al.* 1991; Tykkyläinen 1989, 96—98). Sama voi koskea pienyritystoimintaa ja erityisesti silloin, kun väestökadon vuoksi markkinat ovat pienemässä.

Maaseudun kehittämiseen on vuosikymmenten aikana liittynyt voimakas valtion interventio, subventioista aiheutuneet korkeat kustannukset valtiolle ja päätöksenteko-ongelmat. 1980-luvun ruohonjuuritason politiikan tulokset olivat suhteellisen vaatimattomat ja nyt edessä on yhdenmiskehityksen muutosvaateet. Tuotantotek-

niikka, kauppa ja kuluttajien tottumukset muuttavat vaikuttaen maaseudun kehitykseen. Jos vähänkään pidetään kiinni tasapainoisen alueellisen kehityksen tavoitteista, uusia ja kannattavia toimintoja olisi saatava maaseudulle. Vähintäänkin olisi luotava mahdollisuudet siihen. Miten tämä tapahtuu? Miten kehittää maaseudun tuotantoedellytyksiä, infrastruktuuria ja instituutioita vastaamaan näihin muuttuvan yhteiskunnan ja taloudellisen ympäristön haasteisiin riittävän kilpailukykyisesti?

Maaseudun kehittämisen historia on pitkä ja siitä saatujen kokemusten perusteella voidaan päätyä uuteen aktiiviseen mutta myös sopeutumista korostavaan strategiakokonaisuuteen, joka nimetään tässä *aktiivisen sopeutumisen strategiaksi*. Strategia on sisällöllisesti lähinnä toimintaperiaate, jonka puitteissa maaseudun kaikkia sektoreita ja toimintoja kehitetään. Tämä strategia perustuu markkinatalouden signaalien huomioonottamiseen, erikoistumiseen ja sitä kautta osallistumiseen kansainväliseen työnjakaan sekä voimakkaaseen vuorovaikutukseen ja laajojen markkinoiden monimuotoisen kysynnän hyväksikäyttöön. Tässä tilanteessa tarvitaan osaamista, kilpailukykyistä toimintaympäristöä ja infrastruktuuria sekä kehitystä tukevia institutionaalisia puitteita. Edelleen, kehittämistoimenpiteiden tulee kohdistua ruraalien alueiden vahvuksien kehittämiseen samalla, kun tuotantojärjestelmää sopeutetaan toimimaan markkinatalouden ehdoin. Nämä seikat on asetettu yleensä kehityksen olennaisiksi ehdoiksi (Cappelin 1991) ja niitä on korostettu myös nimenomaisesti syrjäisten alueiden kehittämisessä (Snickars *et al.* 1989; O'Conneide 1991).

Aktiivisessa sopeutumisessa 'pehmeän' ja 'kovän' infrastruktuurin avulla luodaan puitteet kehitykselle siten, että maaseudun yhteiskunnallinen ja taloudellinen sopeutuminen tapahtuu yhteiskunnan yleisten hyvinvointitavoitteiden ja markkinatalouden ehtojen mukaisesti. Talouden ja yhteiskunnan instituutioita ja rakenteita muutetaan tarpeen mukaan. Kehitystyö ulotetaan kaikille mahdollisesti tuloa ja hyvinvointia tuottaville talouden sektoreille maaseudulla. Näissä puitteissa yritystoiminnalle jää liiketaloudellisin ehdoin toteutettavaksi se, mitä tuotetaan, missä ja kuinka paljon. Julkinen sektori jakaa perusturvan ja päättää palvelujen tuottamisen määrän ja jakautuman omien tehokkuuskriteeriensä mukaan. Strategian perusajatuksena on, että markkinoiden signaalit toimivat taloudellisten toimintojen ohjauksen keskeisenä välineenä. Maaseutua ei kuitenkaan voida jättää yksinomaan markkinavoimien varaan; siellä tarvitaan kehittämis-

panoksia kuten muuallakin yhteiskunnassa. Ne on perusteltua ohjata siten, että talouden eri sektoreiden väliset lähtökohtaerot tasoittuvat. Se edellyttää taloudelliset tuotto-odotukset huomioonottavaa resurssien kohdentamista.

Sopeutumisstrategiaan kuuluu dynaamisuus ja valmius hyväksyä eri tyyppisiä kehittämisen malleja ehdolla, että niiden toteuttaminen ei ole vastoin yleisiä kehityssuuntia ja että taloudellisia aktiviteetteja ei keinotekoisesti ylläpidetä. Näin strategia mahdollistaa toteutettavan esimerkiksi erityyppisiä ekologisia ja hajautettuja kehityksen malleja, jos ne osoittautuvat elinkelpoisiksi. Tämä näkökulma ei suinkaan sulje pois sosiaalipalvelujen kehittämiseen liittyviä strategioita, vaan pikemminkin se voi vahvistaa niitä osoittaessaan ne taloudellisesti ainoiksi mahdollisiksi, kun kannattavaan yritystoimintaan ei markkinatalouden oloissa ole reaalisia edellytyksiä. Aktiivinen sopeutuminen edellyttää alueen vahvuuksia tukevan infrastruktuurin kehittämistä. Sopeutuminen on mahdollisuuksien hakemista sekä niiden toteuttamista ja työnjaon ja erityyppisten paikallisia olosuhteita vastaavien ratkaisumallien hyväksymistä.

Sopeutuminen, mahdollisuuksien hyväksi käyttö ja sitä kautta tapahtuva kehittäminen näyttää lupaavalta strategialta myös siinä mielessä, että sopeutumisprosessin myötä pitkän aikavälin kustannukset ovat alhaiset rakennevaikutusten ollessa kehityksen pitkän aikavälin valtavirran mukaiset. Näin tapahtuu erityisesti vakaisa oloissa; kriisit saattavat nopeasti muuttaa tilannetta ja niihin on aina jossain määrin tieteen varauduttava.

Miten strategia käytännössä toteutetaan, mitä toimenpiteitä tarvitaan ja mitä nykyisestä järjestelmästä puretaan muodostaa suunnitteluongelman, johon ei tässä ole mahdollista yksityiskohtaisesti puuttua. Periaate sopeuttamisessa on kuitenkin selvä; maaseudulle on kehitettävä taloudellisesti kannattavaa tuotantoa ja sen muodostumisen esteitä on poistettava. Maatalouden rationalisointikehitys osataan arvioida eri poliittikkavaihtoehdoin varsin hyvin, samoin metsätaloudesta on varsin hyvä tietämys. Muilta osin ollaan lähinnä arvailujen varassa. Tutkimustietoa maaseudun mahdollisuuksista ja eri toimenpiteiden vaikutuksista tarvitaan. Uusien toimintojen kehittäminen kuuluu talouden normaaliin uudistumiseen — näin pitäisi olla myös maaseudulla. Nähtäväksi jää kyetäänkö luomaan jotain uutta kilpailukykyistä tuotantoa ja missä laajuudessa.

Tutkimuksen rooli

Onko meillä maaseudun mahdollisuuksien ja sen toimintojen sopeutumisen ja kehittämisen tutkimukseen osoitettu riittävästi resursseja? Ehkä vielä vakavampi kysymys on, tutkitaanko perustutkimuksen tasolla riittävästi markkinataloudessa vallitsevia sopeutumismekanismeja ja sopeutumisen ehtoja. Ensin mainitun kysymyksen osalta voidaan todeta, että Suomessa on laaja ja hyvin institutionalisoitunut maataloudellinen ja metsätaloudellinen tutkimus kattaen luonnon ja ihmisen toiminnan. Tämä tutkimus on vuosikymmenten kuluessa merkittävällä tavalla ollut vaikuttamassa taloudelliseen toimintaan ja hyvinvoinnin kasvuun. Sen sijaan perinteisen maa- ja metsätalouden ulkopuolisten aktiviteettien tutkimus on jäänyt vähäiselle resurssoinnille. Soveltavaa tutkimusta on niukasti; vähän tutkitaan vaikkapa vuolukiven tai graniitin jalostusta, matkailua jne. Jälkimmäinen kysymys viittaa ajatukseen, että talouden toiminnasta ja reaktioista markkinatalouden oloissa tarvittaisiin keskeisellä tavalla tietoa ja teoriaa; myös markkinatalouden dynamiikkaan ja tehokkuuteen liittyvä tutkimus on tarpeen. Ehkäpä jonkinlaisena rajoituksena on ollut ja on edelleen se, että markkinatalous ei sinänsä osta tutkimuksia — tuki-, hallinto- ja suunnittelujärjestelmän instituutiot kylläkin. Näin akateemista perustutkimusta tai ehkä paremmin sanottuna tutkimusta julkisena hyödykkeenä olisi syytä kehittää.

Näin voidaan palata tarkastelemaan maaseutututkimuksen teemoja ja sitä, missä määrin tämä tematiikka vastaa edellä käytyä strategiapohdintaa. Itse asiassa nämä yleiset ja kaikkein tärkeimmiksi koetut teemat liittyvät läheisesti siihen tietoperustaan, jota tarvitaan sopeutumisstrategiaa toteutettaessa. Tietoa tarvitaan alkuuotannon, teollisuuden ja palvelujen eri sektoreiden tuotantomahdollisuuksista ja kannattavuudesta. Markkinatalouden ehtojen hyväksyminen edellyttää myös tuotannon monopolisoituneisuuden tutkimusta ja kilpailun edistämiseen tähtäävää tutkimusta. Erikoistumismahdollisuudet, kansalliset ja kansainväliset markkinat ja tuotekehitys ovat tärkeitä kehitysmahdollisuuksien ymmärtämiseen vaikuttavia tutkimusteemoja. Maaseutu yrityskulttuuri- ja asumisympäristönä on myös tärkeä tutkimuksen kohde.

Maaseudun teollisuudelta, palveluilta ja alkuuotannolta edellytetään korkeaa tuottavuutta, kilpailukykyä ja riittävää tulonmuodostusta. Eri väestöryhmät edellyttävät myös tiettyä toimentuloa. Tässä tilanteessa tutkijalta kysytään mahdollisuuksia, kannattavuusasioita ja erikoistumi-

sen ehtoja ja monien eri tieteenalojen tuloksia ja sovellutuksia. Näiden vaatimusten täyttäminen edellyttää syvällistä asiantuntemusta, ja tällöin kehityksen mekanismit, lainalaisuudet ja valinnanmahdollisuudet on tiedettävä mahdollisimman hyvin.

KIRJALLISUUS

- Cappellin, Riccardo (1991). Theories of Local Endogenous Development and International Co-operation. Teoksessa Tykkyläinen, Markku (toim.): *Local Challenges in the European Future*. (Painossa).
- Hautamäki, Lauri (1989). Elävä kylä — elävä kotiseutu — elävä Suomi. Kylätoiminnan tausta, synty ja laajeneminen kansanliikkeeksi. *Kyläasiain neuvottelukunta, julkaisusarja A2/89*. Helsinki.
- Hemilä, Kalevi (1988). The outlook for agriculture in Finland. *Annales Agriculturae Fenniae* 27, 167—170.
- Johansen, Harley E., Arvo Naukkarinen & Taina Väre (1991). Local Development Efforts in Finland's Rural Communes. Teoksessa Tykkyläinen, Markku (toim.): *Local Challenges in the European Future*. (Painossa).
- Jussila, Heikki (1990). Spatial Paths of Development: What is the Role of a Centre in Development in Northern Finland? *Geographica Iugoslavica* XII 1990, 189—200.
- Kainuun seutukaavaliitto (1986). Suomussalmen kyläkokeilu. Hossan, Selkoskylän ja Juntusrannan elinkeinojen kehittäminen. *Kainuun seutukaavaliitto* II: 105. Kajaani.
- Katajamäki, Hannu (1989). Hajautettu elintarviketuotanto on maaseudun mahdollisuus. Raportissa Katajamäki, Hannu: Sekalaista. Kirjoituksia työttömyydestä, työvoimapolitiikasta, aluepolitiikasta ja alueellisesta työnjaosta. *Helsingin yliopisto, Maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskus, Sarja C: 2*. Seinäjoki.
- Kettunen, Lauri (1990). Maatalouden kehitysnäkymät. Raportissa Tykkyläinen, Markku (toim.): Maaseudun mahdollisuudet. *Studia Generalia* -luennot keväällä 1990, 5—17. *Joensuun yliopisto, Kulttuuri- ja suunnittelumaantiede* 16. Joensuu.
- Kettunen, Pertti (1989). Hyvä elämä ja maaseudun elinvoimaisuus. *Jyväskylän yliopisto, Keski-Suomen taloudellinen tutkimuskeskus, julkaisuja* 100. Jyväskylä.
- Komiteanmietintö (1983). Maaseudun kehittämistoimikunnan mietintö. *Komiteanmietintö* 1983: 41. Helsinki.
- Maaseutuelinkeinojen tutkimusohjelma (1991). Helsingin yliopisto, Maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskukset ja maaseudun kehittämisprojekti. *Sisäasiainministeriö, kunta- ja aluekehitysosasto, moniste* 5. Helsinki.
- Naukkarinen, Arvo (1990). Depopulation in the rural areas of Finland and prospects for a solution. Teoksessa Stasiak, Andrzej & Włodzimirz Mirowski (toim.): The processes of depopulation of rural areas in Central and Eastern Europe, 298—311. *Polish Academy of Sciences, Institute of Geography and Spatial Organization, Conference Papers* 8. Warszawa.
- O'Connneide, Michael (1991). Approaches to the Development of Peripheral Rural Areas; Some Lessons from the Irish Experience. Teoksessa Tykkyläinen, Markku (toim.): *Local Challenges in the European Future*. (Painossa).
- Paasi, Anssi (1987). Maantieteellinen näkökulma maaseutualueiden tutkimuksessa. *Aluesuunnittelu* 16(1), 2—8.
- Rannikko, Pertti (1988). Maaseutupolitiikka ja hyvinvointistrategia. Raportissa Oksa, Jukka ja Pertti Rannikko (toim.): Puheenvuoroja maaseutupolitiikasta, 5—14. *Joensuun yliopisto, Karjalan tutkimuslaitoksen monisteita* 7. Joensuu.
- Ryhänen, Hannu & Markku Tykkyläinen (1989). Pienyritystoiminnan edistäminen: Viinijärvi-projekti 1986. Raportissa Hult, Juhani, Hannu Ryhänen ja Markku Tykkyläinen: Yritystoiminnan edistäminen maaseudulla — Viinijärvi -projektin loppuraportti, 11—50. *Joensuun yliopisto, Kulttuuri- ja suunnittelumaantiede, tiedonantoja* 7. Joensuu.
- Saarelainen, Pertti (1989). Teknologiakehitys ja yhdyskuntarakenne — mikä on omaehtoisuuden rooli. Raportissa Saarelainen, Pertti (toim.): Aluesuunnittelupäivät 1988. Yhdyskuntarakenne — rakennemuutos: 20-vuotias suunnittelumaantiede uusien haasteiden edessä, 153—160. *Joensuun yliopisto, Kulttuuri- ja suunnittelumaantiede* 8. Joensuu.
- Selby, J. Ashley (1990). Finnish land use policies: from disintegration to integration? *Bulletin of the Finnish Forest Research Institute* 364. Helsinki.
- Snickars, Folke, Benny Hjern, Börje Johansson, Leif Lindmark & Rune Åberg (1989). Chans för Norrbotten. *Norrbottens museum, Bothnica* 10. Luleå.
- Tietotekniikan hajasijoitusta (1989). 4. 9. 1989 Mikkelissä pidetyn Tietotupa joka kuntaan -teemapäivän alustukset. *Helsingin yliopisto, Maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskus, julkaisuja* 5. Mikkeli.
- Toropainen, Mikko (1990). Metsätalous tilan päätuotantosuuntana kansantalouden näkökulmasta. *Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja* 351. Joensuu.
- Tykkyläinen, Markku (1987a). Kylät elinkeinojen kehittäjinä. *Ylä-Savon instituutti, Tutkimusraportti* 4. Sonkajärvi.
- Tykkyläinen, Markku (1987b). Aloittavat pienyritykset maaseudulla. *Helsingin kaupparkeakoulun julkaisuja* D-90. Helsinki.
- Tykkyläinen, Markku (1989). Elinkeinopolitiikka, strategiavalinnat ja tuotannon sijoittaminen. Raportissa Hult, Juhani, Hannu Ryhänen ja Markku Tykkyläinen: Yritystoiminnan edistäminen maaseudulla — Viinijärvi -projektin loppuraportti,

- 51—109. Joensuun yliopisto, *Kulttuuri- ja suunnittelumaantiede, tiedonantoja* 7. Joensuu.
- Tykkyläinen, Markku (1990). Rural Policy and Economic Restructuring in Finland. *Geographica Iugoslavica* XII 1990, 87—95.
- Tykkyläinen, Markku & Seppo Kavilo (1991). Maaseudun asuttaminen ja talouden rakennemuutos Suomessa. *Joensuun yliopisto, yhteiskuntatieteiden tiedekunta, Kulttuuri- ja suunnittelumaantieteen tutkimuksia* 2. Joensuu.